

Spěváček, Jan

Úhoř autofikce je nepolapitelný, ale reálný

Bohemica litteraria. 2025, vol. 28, iss. 2, pp. 191-194

ISSN 1213-2144 (print); ISSN 2336-4394 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/BL2025-2-12>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.83297>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](#)

Access Date: 08. 01. 2026

Version: 20251219

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Úhoř autofikce je nepolapitelný, ale reálný

Fonioková, Z. *Od autobiografie k autofikci: Narativní strategie vyprávění o vlastním životě*. Brno – Praha: Host – ÚČL AV ČR, 2024, 280 s. ISBN 978-80-275-2266-8/978-80-7658-103-6.

„Úhoři tedy budou jako báseň od nejlepších českých básníků. Bude v nich moře, měsíc, řeka, smrt. A slunce, které nenávidí. Bude v nich omastek přepychu, kdy hodovali v kalných nocích, a bude v nich hlad pústy a nekonečného putování“ (PAVEL 2020: 114).¹

Úhoř je v české kultuře i díky slavné povídce Oty Pavla rybou jedinečnou a těžko polapitelnou. Problematika *autobiografie a/nebo autofikce* se k této rybě dá poměrně dobře připodobnit. Lidské Já je totiž podobně jedinečné a těžko polapitelné. Není proto divu, že *life writing*, jak je psaní o sobě shrnováno nejen angloamerickou literární vědou, je dnes bráno mnohem seriózněji než dříve – a v současné době se vyhrívá na pomyslném akademickém výsluní.

Poctivá práce Zuzany Foniokové *Od autobiografie k autofikci: Narativní strategie vyprávění o vlastním životě* (Host – ÚČL AV ČR, 2024) se pohybuje na hranici teorie a interpretace, mezi literární vědou, naratologií a kulturní reflexí. Sleduje, jak se vyprávění o vlastním životě v běhu lidského času proměnilo a i nadále proměňuje, jakými cestami se rozšiřuje jeho pole a jakými strategiemi autorstvo zacházelo/zachází s konvencemi *autobiografického psaní*.

Prvotním východiskem je pozornost, kterou literární teorie i čtenářská praxe věnují *Já* a kterou James Olney již v roce 1980 popsals jako souběžnou fascinaci i úzkost z jeho neuchopitelnosti. Fonioková tuto dichotomickou diagnózu, starou jak lidstvo, přebírá a aktualizuje – v době algoritmů sociálních sítí a zdánlivě prchavých digitálních stop nabývá vyprávění o sobě nové naléhavosti. A samotná otázka, co znamená „pravdivě“ vyprávět o sobě, se dále komplikuje.

1) Použitá literatura: 2020 PAVEL, O. *Jak jsem potkal ryby* (Praha: Městská knihovna v Praze), cit. 29. 7. 2025. Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/52/92/29/jak_jsem_potkal_ryby.pdf

Ukázalo se, že nám dávno nestačí dialog mezi Lejeunovým pojetím autobiografického paktu a logickou Doubrovskyho oponenturou v podobě autofikce již ze 70. let 20. století. Dnešní doba obsahuje řadu *fake news* (mnohé dokonce dovedené do podoby *deep fakes*) – Fonioková (2024: 15–16) ostatně připomíná, že od Olneyem postřehnutého průlomu v autobiografickém psaní je dnes o to palčivější nemožnost poznání pravdy, a proto stále patrnější touha po příbězích podle skutečných událostí.

Pokud bychom měli ukotvit *Od autobiografie k autofikci* v soudobém literárně-vědném českém akademickém rámci, nabízí se logicky monografie *Vyprávět sám sebe: Teorie autobiografie* Kláry Soukupové (FF UK, 2021), která pracuje s klasičtějším pojetím autobiografie a konceptem pozicionality a která důkladně pracuje se třemi podrobnějšími analýzami literárních textů (konkrétně s memoáry Hedy Kovályové Margoliové, Ivana Klímy či Václava Černého). Práce Foniokové se oproti Soukupové soustředí na současné přístupy a inovativnější psaní o sobě.

Bez čtení o Já se neobejdeme, ač se v něm sami topíme

„Odpízlil jsem se do kůlny a nevěděl jsem, jestli tam mám pověsit úhoře anebo sebe. Nakonec jsem se rozhodl pro úhoře. [...] Rozhodl jsem se, že je pochovám jako lidi. [...] A napadlo mě tehdy, že snad není zlé, když člověk zabije rybu. Ale je strašné, když ji nepotřebuje“ (PAVEL 2020: 116).

Zatímco Olney mluví o obratu od *bios* k *autos* a posléze ke *grafein*, Fonioková pokládá žánrový úhelný kámen k původnímu konceptu Philippa Lejeuna, tedy k *autobiografickému paktu*. Ten definoval autobiografii jako retrospektivní vyprávění skutečné osoby o vlastním životě, jehož určujícím rysem je identita autora, vypravěče a postavy – a její explicitní pravdivost. Fonioková tuto teorii zdařile rekapituluje, přičemž upozorňuje na její přednosti (určení čtenářské strategie na základě paratextu) i limity – především rigiditu ve vztahu k textům, které záměrně pracují s fikcionalizací Já.

Autobiografické psaní je v dnešní podobě bráno jako reprezentace a interpretace sebe sama – slovy Foniokové (2024: 23) „není otiskem minulosti, nýbrž její aktivní konstrukcí“. Způsob vyprávění příběhu života hraje také roli; život totiž vzniká až s textem. A jak naznačuje autorka – podle psychologa Jeroma Brunera můžeme autobiografie číst jako kulturní produkt (FONIOKOVÁ 2024: 23).

K tomu, abychom se v sobě či v jiných autobiografiích začali orientovat, nám nezbyvá než – nikterak překvapivě – hodně číst.

Pozoruhodný je v práci Zuzany Foniokové rozsah i výběr analyzovaných děl, který zahrnuje nejen dnes již klasické texty, ale i současné příklady české i světové autofikce. Fonioková si tak z klasiků všímá třeba *Montouka* Maxe Frische či *Válečnice* Maxine Hong Kingstonové, případně *Při loupaní cibule* Güntera Grasse; z mladších autorů pak mj. *Édouarda Louise* či intencionálního autofikčního projektu *Možnosti milostného románu* Jana Němce, v němž autor vystupuje jako postava, která se zrcadlí a přepisuje.

Píšeme-li o sobě, píšeme i o kultuře našeho Já

„Časem zemřel Franci Janouch, [...] kterému jsme nikdy neřekli, že ty úhoře přesolil. Naopak jsem mu jednou řekl, že byli jako báseň od Fráni Šrámka. Chtěl vědět, kterou báseň mám na mysli, a já mu řekl: „Splav““ (PAVEL 2020: 116).

Publikace má čtyři tematicky sevřené kapitoly, jimž předchází teoreticky hutný úvod a závěrečná reflexe o budoucnosti autobiografického psaní v digitální éře. První kapitola (Příběhy, kterými žijeme) se zaměřuje na vztah mezi vyprávěním a identitou. Fonioková na příkladu *Montauku* Maxe Frische pohledem narativní psychologie ukazuje, jak si lidé konstruují jáství prostřednictvím příběhů – a jak tato konstrukce zpětně ovlivňuje vzpomínání. Druhá kapitola (Kulturní rozměr vyprávění o sobě) tematizuje kulturně podmíněné modely Já a možnosti narativního vzdoru – například na příkladu *Válečnice* Maxine Hong Kingstonové.

Třetí kapitola (Já je (i) někdo jiný) se zaměřuje na narativní perspektivu a vyprávěcí struktury autobiografických textů. Využívá mj. dichotomii vyprávěcího a vyprávěného Já, koncept disonantní/konsonantní sebenarace i model narativní perspektivy Wolfa Schmida. Interpretace děl jako *Při loupaní cibule* Güntera Grasse nabízí ukázky, jak autobiografický subjekt osciluje mezi zpřítomněním minulosti a reflexí, která jako taková může přicházet až s jistým časovým odstupem.

Zvláštní pozornost zasluhuje čtvrtá kapitola s výmluvným názvem Kluzký úhoř autofikce. Fonioková tu mapuje vývoj pojmu autofikce od Serge Doubrovskyho po současné teoretické i autorské přístupy. Ukazuje, že autofikce není žánr, ale hybridní modus vyprávění, který záměrně podrývá hranici mezi

faktem a fikcí. Autofikce není forma, je to spíše strategie sebe(re)prezentace, která může být nejen introspektivní, ale i třeba subverzivní.

Kniha je plně užitečná nejen akademikům pro nazírání autobiografických či autofikčních otázek, ale i širší čtenářské obci se zájmem o současnou literaturu a poznání soudobého (a tedy též vlastního) Já. *Od autobiografie k autofikci* je zásadní příspěvek k diskurzu o autobiografickém psaní. Fonioková nepřináší jasnou a ucelenou strukturu – to je, přiznejme si, nadlidský úkol –, ale spíše mapu: proměnlivou, citlivou k dílčím tematickým nuancím, přitom však otevřenou pluralitě. A právě tím je její kniha nejvíce podnětná: nenásilně a nekřiklavě ukazuje, že psaní o sobě je vždy zároveň i psaním o kultuře, v níž se rodí Já.

Jan Spěváček

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.